

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

TUNA BULGAR DEVLETİ İLE BİZANS DEVLETİ ARASINDA SİYASİ EVLİLİKLER

Diplomatic Marriages Between the Danube Bulgarian State and the Byzantine State

Öner TOLAN¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ardahan, onertolan@gmail.com.tr, orcid.org/0000-0002-9148-6944

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:

25.06.2023

Kabul/Accepted:

11.09.2023

DOI:

10.18069/firatsbed.1319975

Anahtar Kelimeler

Tuna Bulgar Devleti,
Bizans Devleti, diplomasi,
siyasî evlilik.

Keywords

Danube Bulgarian State,
Byzantine State, diplomacy,
diplomatic marriages.

ÖZ

Bulgarların Bizans Devleti ile olan komşuluğu, Kubrat Han'ın başında bulunduğu Karadeniz'in kuzeyindeki siyasî yapının dağılmasının ardından VII. yüzyıl sonlarında bir kısım Bulgarların Asparuh liderliğinde Aşağı Tuna bölgesine gelip yerleşmesi ile başladı. Bu şekilde sınır komşusu haline gelen iki devletin birbiri ile olan ilişkisi, Tuna Bulgar Devleti'nin kesin olarak yıkıldığı XI. yüzyılın başlarına kadar kesintisiz bir şekilde devam etti. Bu süreç içerisinde Tuna Bulgar Devleti'nin üç asırdan uzun sürmüş olan siyasî hayatı boyunca komşuluk yaptığı Bizans Devleti ile dostluk ve düşmanlık çizgisinde gidip gelen yoğun temasların yaşandığı bir siyasî ilişki sürdürülmüştür. Bazı dönemlerde Bulgarlar, bazı dönemlerde de Bizans siyasî olarak güçlü ve üstün konuma gelmiştir. Elbette siyasî güç değiştiği ölçüde ilişkilerin niteliği de değişmiştir. Siyasî anlaşmalar, ittifaklar, rehlin uygulamaları bu ilişki çerçevesinde zaman zaman başvurulan diplomatik yöntemler arasındadır. İşte bu diplomatik uygulamalardan biri de siyasî evliliklerdir. İki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerde, siyasî evlilikler, başvuru olan önemli yöntemlerden biri olmuştur ve Bulgar-Bizans ilişkileri incelenirken dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. Bu çalışmanın amacı Tuna Bulgar Devleti ile Bizans Devleti'nin siyasî ilişkileri çerçevesinde hanedana mensup kişiler arasında kurulması planlanan evlilik bağlarını tespit etmek ve bunların hangi politik zeminde geliştiğini ortaya koymaktır.

ABSTRACT

The neighborhood of the Bulgarians with Byzantium started with the settlement of some Bulgarians in the Lower Danube region. The relationship between the two states continued until the beginning of the 11th century. In this process of Danube Bulgarian political life a political relationship was maintained in which the Danube Bulgarian State had intense contacts with the Byzantine State. In some periods, Bulgarians and in other periods Byzantium became politically powerful and superior. Of course, as the political power has changed, the nature of the relations has also changed. Political agreements, alliances, and pledge practices are among the diplomatic methods used from time to time within the framework of this relationship. One of these diplomatic practices is diplomatic marriages. In the diplomatic relations between the two states, diplomatic marriages have been one of the important methods used and it is an important element to be taken into account when examining the Bulgarian-Byzantine relations. The aim of this study is to determine the marriage ties planned to be established between the members of the dynasty within the framework of the political relations of the Danube Bulgarian State and the Byzantine State and to reveal on which political ground they developed.

Atf/Citation: Tolan, Ö. (2023). Tuna Bulgar Devleti ile Bizans Devleti Arasında Siyasî Evlilikler. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 3, 1471-1486.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Öner TOLAN, onertolan@gmail.com.tr

1. Giriş

Bulgarların Bizans Devleti ile olan komşuluğu, Kubrat Han'ın başında bulunduğu Karadeniz'in kuzeyindeki siyasî yapının dağılmasının ardından VII. yüzyıl sonlarında bir kısım Bulgar halkının Asparuh liderliğinde Aşağı Tuna bölgesine gelip yerleşmesi ile başladı. Bu şekilde sınır komşusu haline gelen iki devletin birbiri ile olan ilişkisi, Tuna Bulgar Devleti'nin kesin olarak yıkıldığı XI. yüzyılın başlarına kadar kesintisiz bir şekilde devam etti. Bulgarların bölgeye gelişlerinin hemen ardından Bizans, kabullenmek istemediği bu yeni komşusu üzerine askeri bir harekât yapmış, başarısız olmasının ardından ise 681 yılında yaptığı anlaşma ile Bulgarların bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalmıştı. Asparuh (680-701) ve Tervel Han (701-718) dönemlerinde kurdukları siyasî yapıyı kuvvetlendiren Bulgarlar, bunun hemen ardından yaklaşık elli yıllık bir siyasî istikrarsızlık dönemi yaşadılar. Telerig Han (768-777) ve Kardam Han (777-802) dönemlerinde siyasî birliği yeniden sağlayan Bulgarlar, Kurum Han (802-814) ile güçlerinin doruğuna ulaştılar. Bu dönemde sağlanan istikrar onun halefleri döneminde de devam ettirildi. Ancak bu sıralarda Bulgar nüfusu Slav nüfusu karşısında varlığını koruyacak olan sayısal üstünlüğünü kaybetmişti. Aynı şekilde nüfusun Hıristiyanlaşması süreci de tamamlanmak üzereydi. Boris Han (852-889) dönemine gelindiğinde artık önü alınamayan bu süreç tamamlandı ve Han'ın 864 yılında Hıristiyanlığı resmen kabul etmesiyle Türk Bulgar Devleti, Slavlaşmış bir Hıristiyan devlete dönüştü. Ancak bu durum Bulgarların Bizans karşısında gerilemesine neden olmadı. Aksine Symeon (893-927) döneminde Bulgarlar siyasî açıdan en güçlü dönemlerini yaşadılar. Ancak ondan sonra gelen idareciler aynı başarıyı gösteremediler. 971 yılında Bizans karşısında alınan ağır bir darbenin ardından Bulgar Devleti bir süre daha varlık mücadelesi sürdürdü ise de 1018 yılında tamamen yıkıldı (Tuna Bulgar tarihi için genel olarak bkz. Zlatarski, 2007; Runciman, 1930; Fehér, 1999; Fine, 1991; Kayapınar, 2002: 630-640; Karatay, 2013: 273-294).

Tuna Bulgar Devleti'nin siyasî hakimiyet dönemini kronolojik olarak Bizans Devleti ile karşılaştırmak ve Bizans'ın bu dönemdeki siyasî durumunu tespit etmek iki devlet arasındaki ilişkilerin seyrini anlama açısından kolaylık sağlayacaktır. Bulgarların Aşağı Tuna bölgesine ilk geldikleri dönemde Bizans Devleti, IV. Konstantinos'un (668-685) idaresi altında idi. IV. Konstantinos bir süredir devam eden Arap ilerleyişini durdurmak suretiyle nispeten siyasî gücünü ihya etmeye başlamıştı. Ancak devlet, 695 yılında II. Justinianos'un (685-695; 705-711) tahttan indirilmesinin ardından yaklaşık yirmi yıl sürecek çalkantılı bir dönemin içine girdi. Kısmen Asparuh Han ve tamamen Tervel Han dönemine denk gelen bu zaman diliminde Bulgarlar Bizans karşısında tam bir üstünlük sağladılar. Hatta Tervel Han devrik İmparator'a tahta çıkması için yardım etmek suretiyle Bizans iç işlerine dahi müdahale etti. Ancak Tervel Han'dan sonra bu kez Bulgarlar siyasî karışıklık içerisine sürüklenirken III. Leon'un (717-741) başa geçişiyle Bizans Devleti yeniden istikrara kavuştu. Sonrasında V. Konstantinos (741-775) gibi güçlü bir hükümdarın Bizans'ın başına geçmesi, doğuda Arap Devleti içerisinde hanedan değişikliğinin yaşandığı bir döneme denk gelmesiyle çakışınca Bizans'ın askeri enerjisi tamamen Bulgarlar üzerine kanallı edildi. Bu noktada Bulgarların fetret dönemi ile Arapların fetret döneminin aynı zamana denk gelmesi, Bizans'ı doğu sınırında rahatlatıp batıya döndürdüğü için, Bulgarlar açısından çok büyük bir talihsizlik olmuştur. Bu dönemde Bulgarlar Bizans karşısında üstünlüğü kaybetmenin yanında adeta bir varlık yokluk savaşı içine girmek durumunda kaldılar. Ancak İmparator'un yaptığı dokuz askeri sefer de Bulgarları ortadan kaldırmaya yetmedi. Bundan sonraki süreçte V. Konstantinos'un ardından güçlü bir idarecinin çıkmaması, yönetimin bir süre İmparatoriçe İrene'nin (797-802) elinde kalması ve Bulgarları tamamen yok etmeye çalışan I. Nikephoros'un (802-811) yine onlar karşısında 811 yılında korkunç bir felakete uğraması gibi etkenler, Bulgarların üstünlüğü tekrar ele geçirdiği bir döneme girilmesine sebep oldu. Omurtag Han (814-832) döneminde Bulgarların kuzey ve batı sınırlarındaki hadiselerin de etkisiyle ilişkilerin bir süre dengede seyrettiği söylenebilir. Boris Han dönemindeki din değiştirme hadisesi bir süreliğine Bulgar Devleti'nin iç ve dış dengelerini sarsmış olsa da siyasî istikrarın sağlanması fazla zaman almadı. Kısa süre sonra başa geçen Symeon dönemi Bulgarların Bizans karşısında ezici bir üstünlük sağladıkları bir dönem oldu. Art arda alınan askeri yenilgilerin ardından Bizans tarafından siyasî evlilik ve unvan konusunda verilen önemli tavizler bir süreliğine Symeon'u durdurmuş olsa da sonrasında baskıyı arttıran Bulgar hükümdarı karşısında Bizans'ı kurtaran ise başkentinin aşılabilir surları ve ortak İmparator olarak idareyi eline alan Romanos Lekapenos'un (920-944) diplomatik becerileri oldu. Symeon'dan sonra Bulgarlar siyasî üstünlüklerini muhafaza edemediler. Bu duruma, ilgili dönemde Makedonya Hanedanı'nın güçlü hükümdarlarının (II. Nikephoros, Ioannes Tzimisce, II. Basileios gibi) art arda iş başına gelmesi de etki etti. Bir daha toparlanma imkânı bulamayan Bulgar devleti II. Basileios'un uzun soluklu Bulgar savaşları

neticesinde siyasî varlığını yitirdi (Bizans Devleti'nin bu döneminin siyasî hadiseleri için genel olarak bkz. Ostrogorsky, 1995: 115-292; Whittow, 1996: 262-297; Treadgold, 1997: 323-533).

Görüldüğü üzere Tuna Bulgar Devleti'nin üç asırdan uzun sürmüş olan siyasî hayatı boyunca komşuluk yaptığı Bizans Devleti ile dostluk ve düşmanlık çizgisinde gidip gelen yoğun temasların yaşandığı bir siyasî ilişki süreci yaşanmıştır. Bu süreçte bazı dönemlerde Bulgarlar, bazı dönemlerde de Bizans siyasî olarak güçlü ve üstün konuma geçmiştir. Elbette siyasî güç değiştiği ölçüde ilişkilerin niteliği de değişmiştir (Bulgar-Bizans ilişkileri için genel olarak bkz. Browning, 1975; Sophoulis, 2012; Hupchick, 2017). Bu karşılıklı ilişki sürecinde her iki devlet de kendi menfaatlerini temin uğruna zaman zaman bir takım diplomatik araçlar kullanmışlardır. Siyasî anlaşmalar, ittifaklar, rehin uygulamaları bu ilişki çerçevesinde başvurulan diplomatik yöntemler arasındadır. İşte bu diplomatik uygulamalardan biri de siyasî evliliklerdir.

Siyasî evlilikler bir diplomasi aracı olarak orta çağlarda devletlerin sıklıkla müracaat ettikleri yöntemler arasındaydı. Zira Orta çağda devletlerin genel idare sistemi monarşi olduğu için saltanat aileleri ve hanedan üyelerinin kimlik ve kişilikleri büyük önem arz etmekteydi. Bu önem nedeniyle hanedan üyelerinin bizatihi kendileri birer diplomasi aracı olarak kullanılmışlardır. Bunlar içerisinde en önemlileri hanedan üyelerinin karşılıklı rehin olarak tutulması uygulaması ve siyasî evliliklerdir. Siyasî iktidarlar güçlerini pekiştirmek, müttefik bulmak veya dostlukları uzun süreli kılmak amacıyla sık sık siyasî evlilik yöntemine başvurmuşlardır (Öztürk, 2010: 290-291). Siyasî evlilikler, özellikle dış politikada yapılan anlaşmalarda, tarafları akrabalık bağıyla birbirine bağlamak suretiyle güçlendirme vasıtası olarak sıklıkla başvurulan bir uygulamadır. Böylelikle yapılan anlaşma, kişisel bağlar güçlendirildiği için daha kalıcı ve güvenli hale getirilmeye çalışılmaktaydı (Georgieva, 1993: 116).

Siyasî evlilikler eski Türk devletlerinde önemli diplomasi araçları arasında yer almaktaydı. Bu yolla yabancı ülkeleri işgale zemin hazırlama, ittifaklar kurma veya o ülkeleri hakimiyet altında tutma siyaseti çok eski dönemlerden beri başvurulan önemli diplomatik yollardan birini oluşturmuştur. Mesela Asya Hun İmparatoru Mao-Tun (M.Ö. 209-174)'un yaşlı Çin İmparatoru Lü ile evlenme teşebbüsü, Avrupa Hun İmparatoru Attila (434-453) ile Roma Prensesi Honoria arasında kurulmaya çalışılan evlilik bağı bu diplomatik girişimlerin en meşhur örneklerini oluşturmaktadır (Ayan, 2008: 2). Bu noktada devlet kültürlerini köklü Türk geleneklerinden alan Bulgarlar da belli amaçlara ulaşma adına komşu devletlerle siyasî evlilik tesisine çalışmışlardır. Tuna Bulgar Devleti'nin en önemli sınır komşusu Bizans Devleti olduğundan bu devlet ile de belli dönemlerde siyasî evlilik bağı kurma teşebbüslerinde bulunulmuştur. Bu girişimlerin çoğu başarıya ulaşmasa da iki devlet arasındaki ilişkilerin seyrini etkilemesi açısından önemli hadiselerdir.

Öte yandan siyasî evlilik uygulaması genel bir diplomasi yöntemi olsa da Bizans açısından durum biraz farklıydı. Bir Bizans İmparatoru'nun kendisi, kız kardeşi veya sarayda doğmuş çocukları için naçiz ölümlülerle evlilik yapmak, imparatorun şahsında ortaya çıkan "Tanrı'nın dünyadaki temsilcisi" sıfatıyla veya "tüm Hıristiyanların efendisi" pozisyonuyla bağdaşmıyordu. Zira Bizans İmparatorluk ideolojisine göre imparatorun tüm diğer liderlerden ve hükümdarlardan daha öte bir boyutta ve üstün bir konumda var olması gerekiyordu. Dolayısıyla bir imparatorun kızını ya da kız kardeşini Hıristiyan bile olsa, "barbar" olarak nitelenen bir hükümdarın sarayına teslim etmesi kabul edilebilecek bir şey değildi (Luttwark, 2009: 186). Ancak aşağıda detaylı şekilde görüleceği üzere özellikle siyasî ilişkilerde zaman zaman sıkıştığı noktalarda Bizans Devleti de bu diplomatik yola başvurmak zorunda kalmıştır.

Netice itibarıyla Bulgar Devleti ile Bizans arasındaki diplomatik ilişkilerde, siyasî evlilikler, başvurulan önemli yöntemlerden biri olmuştur ve Bulgar-Bizans ilişkileri incelenirken dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. Bu çalışmanın amacı Tuna Bulgar Devleti ile Bizans Devleti'nin siyasî ilişkileri çerçevesinde hanedana mensup kişiler arasında kurulması planlanan evlilik bağlarını tespit etmek ve bunların hangi politik zeminde geliştiğini ortaya koymaktır. Bu noktada, örneğin planlanan bir evlilik girişimi -gerçekleşme dahi- iki devlet ilişkisini şekillendirdiği ve olayların akışına tesir ettiği için evliliğin gerçekleşip gerçekleşmediği dikkate alınmayacak, planlanmış ama gerçekleşmemiş evlilikler de konuya dahil edilecektir.

2. Tuna Bulgar Devleti ile Bizans Devleti Arasında Siyasî Evlilikler

Tuna Bulgar Devleti ile Bizans Devleti arasında planlanan ilk siyasî evlilik Tervel Han ile İmparator II. Justinanos'un kızı arasında yapılması kararlaştırılan evlilikti. Olay şöyle gelişmişti: 695 yılında tahttan indirilmiş olan İmparator II. Justinianos tahtını geri almak için sürgünde bulunduğu Kırım'daki Kherson'dan kaçmayı başarmış, geldiği Tuna Nehri ağzındaki bölgeden Tervel Han'a haber göndererek tahtı geri almak için

kendisine yardım etmesini istemişti. Yardım karşılığında da birçok hediyelerin yanı sıra kendi kızını ona eş olarak vereceği vaadinde bulunmuştu (Theophanes, 1997: 521; Nikephoros, 1990: 102). Bu konudan bahseden sadece iki kaynağımız vardır: Theophanes Confessor ve Patrik Nikephoros. Aynı ana kaynaktan faydalanmış olmaları muhtemel olan her iki kaynak da net bir biçimde “birçok hediye ve eş olarak kızını vereceğini”¹ açıkça ifade etmektedirler. Ancak bu bilgi mevcut haliyle bir hayli sorun teşkil etmektedir.

Öncelikle Stratos’un da dikkat çektiği üzere Justinianos’un kızının kim olduğu, daha doğrusu bir kızının olup olmadığı meselesi ortaya çıkmaktadır. Bu kızın, İmparator’un birkaç ay önce evlendiği Hazar Kağanı’nın kız kardeşinden olma ihtimali yoktur. Dolayısıyla İmparator’un sürgünden önce bir evlilik daha yapmış olması gerekmektedir (Stratos, 1980: 110). Böyle ikinci bir evlilikten ise tek bir kaynaktan bahis vardır. İmparator VII. Konstantinos tarafından yazılmış olan *De Ceremoniis* adlı esere göre, II. Justinianos’un Eudokia adında bir eşi vardı (Constantine Prphrogennetos, 2017: 644). Ancak bu eşten bir kızının olup olmadığına dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Eğer böyle bir durum varsa, eşinin 695 yılından önce ölmüş olması, kızının da bu sıralarda 20-24 yaş civarında olması gerekir (Stratos, 1980: 110). Öte yandan İmparator’un sürgünde olduğu on yıl boyunca bu kızın nerede olduğu C. Head tarafından sorgulanan diğer bir konudur. Ona göre, Justinianos Tervel’den yardım istediği sıralarda muhtemelen kızının hayatta olup olmadığını bile bilmemektedir. Hayattaysa bile başkasıyla evlenmiş veya kendini dine adanmış olması muhtemeldi (Head, 1972: 110). Dolayısıyla Justinianos, Tervel’den yardım alma girişiminde başarısızlığa uğramamak için ihsanın dozunu artırma yoluna giderek sözde kızı ile ilgili evlilik sözü vermiş olabilir (Uçar, 2021: 2215).

Evlilik meselesiyle ilgili diğer bir sorun da verilen bu kararın ihtiva ettiği anlam ile ilgilidir. Öncelikle hadiseyi nakleden iki ana kaynağımız, İmparator’un evlilik sözü vermesine kadar olan kısımda benzer bir anlatım sunarken sonradan İmparator’un başarılı olup tahtı ele geçirmesini müteakip Tervel Han’ı şerefliendirmesi konusuna geldiklerinde farklı bilgiler vermektedirler. Theophanes çok kısa şekilde hediyeler verilen Tervel’in ülkesine uğurlandığını söylerken (Theophanes, 1997: 523) Nikephoros daha detaya girerek olanları “*Blachernai duvarının dışında kamp kuran Bulgar şefi Terbelis’e pek çok iyilik gösterdi ve sonunda onu çağırdı, ona imparatorluk pelerini giydirdi ve onu Caesar ilan etti. Onu yanına oturttu ve halka topluca biat etmelerini emretti ve birçok hediye yağmuruna tuttuktan sonra evine gönderdi.*” sözleriyle ifade etmektedir (Nikephoros, 1990: 102-104). İmparator’un burada yaptığı “*İmparatorluk pelerini giydirme*”, “*Caesar ilan etme*”, “*yanına oturma*” ve “*halka topluca biat etmelerini emretme*” gibi davranışlarını yine İmparator’un daha önce Tervel’e verdiği, onu kızıyla evlendireceği sözü ile birlikte ele alan V. Vachovka, aslında Justinianos’un Tervel’i açıkça Bizans tahtının yasal varisi haline getirdiğini söylemektedir (Vachovka, 2008:345-346). Esasen “*caesar*” unvanını almakla birlikte İmparator’un kızı ile de evlenen bir kişinin tahtın meşru varisi olması olağan bir durum olmakla birlikte dönemin siyasî şartları içerisinde bu bağışların ne derece uygulandığı (mesela aşağıda görüleceği üzere evlilik sözü yerine getirilmemiştir) ve asıl önemlisi Tervel Han’ın durumu nasıl algıladığı tartışılması gereken bir husustur.

İmparator’un bu evlilik teklifi ayrıca şu açıdan da istisnai bir özellik göstermektedir. Bizans saray geleneğinin siyasî evliliklere bakış açısı vesilesiyle yukarıda da değinildiği üzere Bizans prenseslerinin yabancı ülke hükümdarları ile evlenmeleri pek sık görülen bir durum değildi. Hatta dokuzuncu yüzyıl sonuna kadar bunun tek bir örneği bile yoktur (Macrides, 1992: 267). Yine bununla bağlantılı olan bir diğer husus olarak evlilik konusunda yabancı ülke hükümdarlarına zaten soğuk bakan Bizans saray diplomasisinin bir de Hıristiyan olmayan bir idareciye karşı daha büyük bir tepki göstermesi gerekirdi. Çünkü İmparator’un kızını vermeyi düşündüğü Tervel Han’ın bu sırada Hıristiyan olduğuna dair hiçbir bilgi yoktur. En azından İmparator ilk temasında ve evlilik sözü verdiği sırada büyük ihtimalle Hıristiyan değildi. Bu konuda, “*Devlet Yönetimi Üzerine*” oğluna öğütler içeren bir diğer eser kaleme almış olan sonraki dönem Bizans İmparatorlarından VII. Konstantinos, yabancı ulusların, ki özellikle kuzeyli barbarları kastederek, Bizans hanedanına mensup kadınlarla veya adı geçen uluslara mensup soylu kadınların Bizans İmparatorlarıyla evlenmelerine şiddetle karşı çıkmaktadır. Eğer bir de Hıristiyan değillerse böyle girişimleri tamamen reddetmektedir (Constantine Porphyrogenitus, 1967: 70-71). Fakat daha önceleri bu durumun istisnai örnekleri vuku bulmuştu. Örneğin II. Justinianos kısa süre önce Hazar Kağanı’nın kız kardeşiyle evlenmişti. Ancak Hazar Prensesi, kısa süre içerisinde din değiştirip Hıristiyanlığı kabul ederek Theodora adını almıştı (Dunlop, 2008:185-186; Head,

¹ “...ὕπεσχετο αὐτῷ πλείστα παρέχειν δῶρα καὶ τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα εἰς γυναῖκα.” (Theophanis, 1883: 374). “...ἄλλα τε πλείστα δῶρα ὑποσχόμενος καὶ τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα εἰς γυναῖκα αὐτῷ δώσειν ἐπαγγελιάμενος.” (Nikephoros, 1990: 42).

1972: 105). Dolayısıyla İmparator II. Justinianos'un hem yabancı hem de Hristiyan olmayan bir hükümdar ile kendi kızını evlendirme teşebbüsü, Bizans diplomasi usulleri hilafına oldukça cüretkâr bir girişim olarak ortaya çıkmaktadır.

Peki İmparator Bizans geleneklerine aykırı olan böyle bir yõteme niçin başvurmuştu? Teklifin doğruluğundan şüphe edilemez. Zira yukarıda alıntıladiğımız üzere olayı nakleden iki kaynak İmparator'un bu teklifini açıkça beyan etmektedir. Bunu anlamak için II. Justinianos'un Kırım'dan kaçarak Tervel Han'a yardım için başvurduğu sırada içerisinde bulunduğu siyasî şartları ve ruh halini tespit etmek gerekmektedir. İmparator'un Tervel Han'dan yardım istemesiyle sonuçlanan olaylar zinciri onun tahttan indirilip burnu kesildikten sonra Kherson'a sürgün edilmesiyle başlamıştı. Esasen II. Justinianos'un ilk dönemi (685-695) dış politika açısından çok da başarısız sayılmazdı. Zira bazı mağlubiyetler yaşansa da onun döneminde Araplara ve Slavlara karşı üstünlük sağlandığı görülmektedir. Bununla birlikte iç politikada işler o kadar iyi gitmiyordu. İmparator gittikçe daha şiddetli bir aristokrasi düşmanı haline gelmişti. Ayrıca uygulanan geniş kapsamlı tehcir politikası, buna maruz kalan kitlelerde bir hoşnutsuzluk meydana getirmişti. Öte yandan girişilen büyük inşa faaliyetleri halk üzerinde ağır vergi yükü şeklinde tezahür etmişti. İşte bütün bunların sonunda 695 yılında mevcut yönetime karşı isyan çıkmış, Hellas Theması Strategosu Leontios İmparator olarak tahta çıkarılmıştı. Justinianos ise burnu kesilerek Kırım'a sürgüne gönderildi (Theophanes, 1997: 506-514; Nikephoros, 1990: 92-99; Head, 1972: 28-98; Ostrogorsky, 1995: 120-131; Treadgold, 1997: 330-337). Onun Kırım'da geçirdiği dönem hakkında maalesef fazla bilgimiz yok. Tekrar başa geçmemesi için kendisine uygulanan beden sakatlama yöntemi vücut fonksiyonlarını kullanma açısından ciddi bir kısıtlama yapmamış gibi görünmektedir. Bir hapis hayatı yaşadığı da söylenemez. Muhtemelen bir manastırda yaşıyordu ancak kesinlikle bir keşiş olmadığını biliyoruz (Head, 1972: 100-101). Öte yandan başkentteki politik durum oldukça karıştıktı. Arapların Kuzey Afrika'daki fetihleri, 698 yılında baştaki İmparator'a karşı bir isyanı körüklemiş ve bunun sonucunda Kibyraioton Deniz Theması Drungariosu Apsimar, Tiberios (698-705) adıyla imparator ilan edilmişti. İşte bu iktidar değişikliği tahtını geri alma umudunu tamamen yitirmemiş olan Justinianos'u harekete geçme konusunda cesaretlendirmişti. Yaptığı eylemlerle bu amacını belli eden eski İmparator Kherson'daki yerel idareden tepki görünce ve başkente teslim edileceğinden kuşkulanınca bulunduğu yeri terk etmiş kuzey istikametinde kaçarak Hazar hükümdarı ile bağlantı kurup yardım talep etmişti. Kağan da onun isteğini kabul etmiş ve aynı zamanda onu kız kardeşi ile evlendirmişti. Ancak Bizans başkentinden Justinianos'un teslimini isteyen bir talep gelince Kağan'ın tavrı değişti. O da eşini geride bırakarak tekrar kaçmak zorunda kaldı (Theophanes, 1997: 516-521; Nikephoros, 1990: 98-103; Head, 1972: 101-107). C. Head, Justinianos'un bu kaçış sırasındaki ruh halini çok uygun bir şekilde tanımlamıştır: "*Justinianus'un yılmaz ruhuna sahip bir adam bile durumun neredeyse umutsuzluğunu fark etmiş olmalıdır. Arkasında, güvenilmez müttefikler olduğunu kanıtlamış olan Hazarların toprakları uzanıyordu. Önünde sadece Karadeniz'in fırtınalı suları vardı. Başına ödül konan bir kaçaktı ve yüzünde, kılık değiştirmeyi neredeyse imkânsız hale getiren yara izleriyle damgalanmıştı. Justinianos, gecenin karanlığında, amansız bilinmeyene doğru yelken açıyordu*" (Head, 1972: 107). İşte Justinianos böyle bir ruh hali içerisinde Tervel'e müracaat etmişti. İntikam alma konusunda ne kadar hırslı olduğunu ise bizzat Theophanes'in olayı aktarırken verdiği bir ayrıntı açıkça göstermektedir: "*Yola çıktıktan sonra bir fırtına çıktı ve hepsi kurtulma umudunu yitirdi. Hizmetçisi Myakes ona, 'Efendim, işte ölmek üzereyiz' dedi. Kurtuluşunuz için Tanrı'ya, eğer O size imparatorluğunuzu geri verirse, düşmanlarınızın hiçbirinden intikam almayacağınıza dair söz verin.' Ve O öfkeyle cevap verdi, 'Onlardan birini başılsam, Tanrı beni burada boşsun!'"*" (Theophanes, 1997: 521). Dolayısıyla biz burada, hayatı için son derece umutsuz ancak düşmanlarını yok etme konusunda aşırı derecede hırslı, gözünü kan bürümüş, intikam ateşiyle yanan bir kişilik ile karşı karşıyayız. Bu hisler içerisinde Tervel'den yardım isteyen devrik İmparator'un yardımı temin konusunda elbette elle tutulur vaatlerde bulunması gerekiyordu. Zira Tervel'den alacağı yardım son şansı olabilirdi ve o bunu riske etmek istemiyordu. İşte kızını Bulgar Hanı'na söz vermesi, içinde bulunduğu bu ruh halinin bir tezahürü idi. Tahtı ele geçirince Tervel'e *caesar* unvanı da vermiş ancak kısa süre sonra verdiklerinin fazla olduğunu anlayınca da derhal geri adım atmıştı.

Bununla alakalı olarak evlilik hadisesinden bahseden her iki ana kaynağın da (Theophanes ve Nikephoros), İmparator'un tahtı ele geçirmesinin ardından Tervel'i ödüllendirmesini anlatırken daha önce kararlaştırılan bu evliliğe dair herhangi bir bilgi vermemeleri bir hayli ilginçtir. Yani evlilik sözleşmesinin akıbeti konusunda kaynaklarımızda maalesef bir sessizlik hakimdir. S. Runciman, kaynak göstermeden, kızın yaşının küçük olduğu gerekçesiyle bu karardan vazgeçildiğini söylemektedir (Runciman, 1930: 31). Ancak Stratos'un

yukarıda geçen yirmili yaş tahminini bir kenara bıraksak bile İmparator'un sürgünde bulunduğu yıllar göz önüne alındığında 10-12 yaşından büyük olması gereken bir kız çocuğu için ilgili yaş basamağı evliliğe engel teşkil edecek bir yaş aralığı değildir. Dolayısıyla bizce evlilik hadisesinin gerçekleşmemesi yukarıda görüldüğü üzere İmparator'un içinde bulunduğu zor şartların etkisiyle yardım teminini garantilemek için vaatler konusunda biraz ileri gitmesiyle, durumu fark edince de verdiği sözden cayması ile alakalıdır. Bu konuda her ne kadar kaynaklar kesin hüküm vermek için yeterli veri sağlamasa da evlilik vaadinin, İmparator'un Tervel'den yardım almasına etki ettiğini söyleyebiliriz. Tervel'in ise evlilik konusunda niçin ısrarcı olmadığı yine kaynakların suskunluğu nedeniyle tespiti zor olan önemli meselelerden biridir.

İki ülke arasında bundan sonraki ikinci siyasî evlilik girişimi, maalesef hakkında oldukça zayıf malumata sahip olduğumuz Telerig Han'ın evliliği konusudur. Ancak gerçekleşmiş olan bu evlilik hadisesi biraz tek taraflı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki yine dönem için ana kaynağımız olan Theophanes, Telerig Han'ın 777 yılında Bizans'a sığındığından bahsetmektedir. Sebebi bilinmeyen bu iltica, İmparator IV. Leon (775-780) tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. *"Bulgarların efendisi Telerigos, İmparator'a sığındı, O da ona patrikios unvanı verip karısı İrene'nin kuzeniyle evlendirdi. Vaftiz edildikten sonra, İmparator ona büyük bir saygı ve sevgi gösterdi."* (Theophanes, 1997: 622). Theophanes unvan ve evlilik hadisesini vaftizden önce zikretse de bir Bizans prensesinin pagan biriyle evlenmesi ancak vaftizin ardından gerçekleşmiş olabilir. Bu evlilik bağı ile Bizans Devleti'nin ne gibi bir çıkar umduğu konusu da karanlıkta kalmaktadır. Belki de Telerig'i tekrar ülkesine gönderip tahta geçirerek Bulgarlar üzerinde nüfuz kurmayı planlamış olabilirler. Ne yazık ki Telerig Han ile alakalı olarak tıpkı kendi ülkesini neden terk ettiği konusu gibi bu hadiseden sonrası için de kaynaklarda hiçbir kayıt yoktur. O nedenle unvan, evlilik ve din değiştirme hususlarını sağlıklı bir şekilde değerlendiremiyoruz. Bununla birlikte esasen evlilik gerçekleştiği sırada Telerig kendi ülkesinin bağımsız bir idarecisi de olmadığı için bu evlilik hadisesi iki ülke arasındaki siyasî evlilikler konusuna da dahil edilemez. Biz sadece konumuzla bağlantılı olduğu için böyle bir hadisenin de vuku bulduğuna dikkat çekmiş olduk.

Bulgar Devleti ile Bizans Devleti arasındaki bundan sonraki siyasî evlilik girişimi Symeon döneminde gerçekleşecektir. Ancak iki ülke arasındaki siyasî ilişkileri şekillendirme konusunda oldukça önemli bir yeri olan ve teşebbüs aşamasında kalmış, hayata geçmemiş olan bu evlilik hadisesi ötekilerden biraz farklı bir durum arz etmektedir. Bir kere bu dönemde Bulgarların Hıristiyanlaşması süreci tamamlanmış ve Bizans açısından Bulgar hükümdarlar "pagan" ve "barbar" statüsünden çıkmıştır. İkinci olarak Symeon'un karşıdaki devleti mağlup etmenin ve üstünlüğünü kabul ettirmenin çok ötesinde olan siyasî hırslarının bir sonucu olarak bu dönemde Bizans Devleti, Bulgarlar karşısında adeta bir varlık yokluk mücadelesi içerisinde bulunuyordu. Bu da siyasî evlilik bağı kurmak için iki tarafın karşılıklı durumu açısından dikkate alınması gereken en önemli hususlardan biridir. Son olarak bu evlilik planı normalde olması gerektiği gibi iki devletin karşılıklı rızası ve olumlu tutumunun bir sonucu olarak değil doğrudan Symeon'un baskısı ile girişilen bir teşebbüs olmuştur ve bu yönüyle öteki evlilik planlamalarından farklılık arz etmektedir. Çünkü Symeon'un teşebbüsü, mutad olduğu üzere ülkeler arasında kurulan siyasî evlilik bağlarından beklenen, karşılıklı statüyü koruma, yapılan anlaşmayı kalıcı kılma veya dostluk bağlarını pekiştirme gibi amaçların çok ötesinde doğrudan Bulgar hükümdarın Bizans açısından ölümcül sonuçları olacak olan siyasî amacını gerçekleştirme vasıtası olarak düşünülmüştü. Bunun ne anlam ifade ettiği aşağıda detaylı olarak açıklanacaktır. İşte bütün bu hususlar göz önüne alındığında bu evlilik girişiminin ötekilerden farklı bir yere konulması icap eder. Şimdi durumun daha net anlaşılması için öncelikle olayın arka planına ve siyasî hadiselerin gelişme sürecine kısaca bakmak gerekmektedir.

Symeon daha saltanatının başında kendini Bizans ile ekonomik sebepten çıkan bir anlaşmazlığın içinde bulmuştu. İstanbul'daki Bulgar pazarının Selanik'e taşınması ve Bulgar tüccarların bundan maddi zarar görmesi hadisesi, bu tüccarların Symeon'a müracaat etmesi üzerine bir anda uluslararası bir sorun haline gelmiş, Symeon'un durumun düzeltilmesi yönündeki talepleri karşılık bulmayınca 894 yılında iki taraf arasında savaş patlak vermişti. İlk çarpışmalarda Bizans Bulgarlar karşısında askeri bir varlık gösteremeyince kuzeydeki Macarlara dönmüş ve onlarla ittifak kurmuştu. Macar saldırısı ile iki ateş arasında kalan Symeon da Bizans'a yaptığı anlaşma teklifiyle zaman kazanıp Macarların doğusundaki Peçeneklerle ittifak kurmuştu. Bu sayede Macarları bertaraf eden Symeon tekrar Bizans'a dönmüş ve ezici bir galibiyet elde etmişti. Nihayetinde 897'de yapılan anlaşmayla önceki ekonomik durumun ihyası ile birlikte Bizans'ın vergi ödemesi de kabul edilmişti. Bu sayede 913 yılına kadar sürecek bir sükûnet dönemine girildi. Ancak anlaşmadaki vergi maddesi bir sonraki savaşın sebebi olacaktı (Symeon Logothetes, 2019: 205-207; Skylitzes, 2010: 169-173; Runciman, 1930: 145-148; Fine, 1991:137-140).

912 yılında tahta çıkan ve ancak on üç ay başta kalan İmparator Alexandros (912-913) mezkûr vergiyi ödemeyi reddedince Symeon derhal harekete geçerek ordusuyla İstanbul önlerine geldi. Belli ki savaş için bahane aramaktaydı ve bu defa amacı çok daha farklıydı. Artık vergi ve toprak tahsisi ile yetinmek niyetinde değildi. Peşinde olduğu şey doğrudan İmparatorluk tacıydı (Fine, 1991: 144). Ancak şehrin aşılama surları onu durdurduğundan barış için şartların görüşülmesi talebinde bulundu. Bu süreçte Bizans başkentinde İmparator ölmüş, yerine meşru varis olarak VI. Leon'un oğlu küçük yaşta VII. Konstantinos (913-959) geçmişti. Patrik Nikholas Mystikos naip olarak yeni İmparator'a vekalet ediyordu. Symeon'un teklifi memnuniyetle kabul edildi ve oldukça tartışmalı olan Bulgar hükümdarına imparator tacı giydirilen bir görüşme gerçekleşti (Symeon Logothetes, 2019: 220,223-224; Skylitzes, 2010: 190, 194-195). Tarihçiler arasında bir hayli tartışmaya sebep olmuş olan bu tac giydirme hadisesi ve Symeon'a verilen unvanın ne olduğu meselesi konumuzu doğrudan ilgilendirmedigi için burada detaylarına girmeyeceğiz. Sadece verilen unvanın aşağıda açıklayacağımız evlilik anlaşması ile birlikte Symeon'un asıl gayesi olan Bizans tahtını ele geçirme hedefinin birer aracı olarak kullanıldığını ifade edelim. Evlilik meselesine gelince, bu dönemin iki ana kaynağı olan Symeon Logothetes ve Skylitzes'te geçmeyen ancak sonraki döneme ait iki kaynaktan biraz da belirsiz şekilde anlatıldığı şekliyle 913 yılında gerçekleşen bu görüşmede ve yapılan anlaşmada Symeon'un kızlarından birinin başta meşru İmparator VII. Konstantinos ile evlenmesine karar verilmişti (Runciman, 1930: 300; Fine, 1991:145). Evlilik konusundan bahseden kaynaklardan biri İskenderiye Patrikliği makamında da bulunmuş olan Latince adıyla *Eutychii Annales* adıyla bilinen eserin sahibi Fustat doğumlu Melkit din adamı Eutychius'tur (Sa'id ibn Batriq). O, VII. Konstantinos'un çocukluğu hakkında bilgi verirken Symeon'un savaş ilan etmesinin sebebi olarak, annesinin niyabeti altındaki İmparator'un kendi kız kardeşinin Bulgar hükümdarı ile evlenmesine izin vermemesini göstermektedir (aktaran Runciman, 1930: 300). Ancak Eutychius muhtemelen aralarında evlilik düşünülen kişiler hakkında yanlış bilgilendirilmiştir. Çünkü Konstantinos'un çocukluktan sağ kalan tek kız kardeşi, üvey kız kardeşi olan Anna'dır ve bu dönemde kaynaklarda onun hakkında hiçbir bilgi olmaması nedeniyle ölmüş olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında, İmparatorluk ailesinin 913-919 arası dönemde yaşayan ve evli olmayan tek bir üyesi vardı: o da İmparator'un ta kendisi idi (Runciman, 1930: 300). Bu konudaki öteki kaynak ise Symeon ile bahsi geçen görüşmeyi gerçekleştiren ve o sırada naip heyetinin başında olan Patrik Nikholas'ın daha sonradan Symeon'na yazdığı bir mektuptur. Burada Patrik Symeon'a hitap ederek "*Daha önce İmparator ile bir evlilik bağı tesis etmeyi talep etmekteydin ancak senin bu isteğin o şekilde davranılmasını uygun görenler tarafından reddedilmiştir.*" ifadelerini kullanarak daha önceki evlilik teklifine atıf yapmaktadır (Nicholas, 1973: 108/109). Patriğin bahsettiği talep muhtemelen 913 yılındaki görüşmede yapılmış ve Patrik tarafından kabul edilmiş taleptir. Dolayısıyla o dönemde Bizans'lı yetkililer, Symeon'un İmparator ile akrabalık bağı kurmasına onay vermiş idiler. Symeon'un amacı ise biraz daha farklı idi. Sonraki icraatlarının da gösterdiği gibi o önce meşru İmparator'un kayınpederi (βασιλεοπάτωρ-basileopator) sıfatıyla ortak İmparator olacak daha sonra da doğrudan İmparatorluk makamına geçecekti (Runciman, 1930: 300-301; Fine, 1991:145; Ostrogorsky, 1995: 245; Georgieva, 1993: 118). Bunun en kestirme yolu da kendi kızını meşru İmparator ile evlendirmektir.

Ancak işler onun umduğu gibi gitmedi. Symeon'un, Patrik elinden tac giymiş ve İmparator ile akrabalık bağı kurmuş olmanın rahatlığı içerisinde geri dönmemesinin ardından Bizans başkentinde güç dengeleri değişti. Daha önce, eşi VI. Leon'un ölümü ile saraydan uzaklaştırılmış olan meşru İmparator'un annesi İmparatoriçe Zoe saraya dönüp naiplik heyetini dağıtmayı ve bütün gücü kendi elinde toplamayı başardı. Bunun hemen ardından da yeni idari düzenlemelerle birlikte Symeon'a verilen imtiyazları da tanımayacağını ilan etti. Symeon'un öfkesini çeken bu davranış 927 yılına kadar sürecek ve zaman zaman düşük yoğunluklu olarak devam edecek olan bir Bizans-Bulgar savaşı başlattı. Bu süreçte 917 yılında Anchialos savaşında Bizans'ın aldığı ağır yenilgi, İmparatoriçe Zoe'nin gözden düşmesi ve iktidardan uzaklaşması ile sonuçlandı. Ortaya çıkan siyasî otorite boşluğunda mevcut iktidar talipleri arasında o sırada donanma komutanı olan Romanos Lekapenos, rakiplerini bertaraf etmeyi başararak ve kızını da başta İmparator'la evlendirerek ortak İmparator unvanını almayı başardı (Symeon Logothetes, 2019: 224-229; Skylitzes, 2010: 195-203). Romanos Lekapenos'un kızını İmparator'la evlendirmesi, ortak İmparator olması ve idareyi ele alması yani Symeon'un yapmayı planladığı her şeyi yapması Bulgar hükümdarının daha saldırgan hale gelmesine neden oldu. Bunun sonucu olarak girişilen Trakya topraklarına üst üste Bulgar saldırıları tüm hızıyla sürerken Bizans'ın ortak İmparatoru Patrik Nikholas'tan Bulgarlarla barış için arabulucu olmasını istemekteydi. İşte bu yoğun saldırıların olduğu, Bizans'ın ciddi baskı altında olduğu bir dönemde, 921 yılında Patrik, Symeon'a bir mektup yazarak barış

yapılması için ricada bulundu. Zaten bu konuda, sürekli gönderdiği mektuplarla Symeon'u durdurmaya çalışan, bu iş için en çok uğraşan kişilerden biri Patrik Nikholas'tı. Yukarıda alıntıladığımız Symeon'un önceki evlilik talebinden de bahsettiği mektubunda Patrik, O'na;

“Tanrı, hikmeti bilinmez hükmü ile (bunu işitmiş olabileceğini söylemeye cesaret edebileceğim gibi) efendi Romanos'u İmparatorluğun tahtına geçirdi; şimdi sen, ya kızlarından birini onun oğullarından biriyle evlendirerek veya oğullarından birinin onun kızının eşi olmasına izin vererek, bir evlilik bağıyla ona katıl. Eğer bunu yaparsan hem sana hem de yönettiğin bütün Bulgar ulusuna ve halkına uygun olan şeref ve saadet bakımından bütün arzularına ulaşırsın. Daha önce İmparator ile bir evlilik bağı tesis etmeyi talep etmekteydin ancak senin bu isteğin o şekilde davranılmasını uygun görenler tarafından reddedilmişti; şimdi ise bu çeşit bir evlilik bağıyla yüceltilmek senin gücüne bağlıdır. Romalıların İmparatoru'nun evlilik bağıyla akrabası olmayı arzulamıştın. Şimdi fırsat sana bu hediyeyi getiriyor. O'nun yakın zamanda İmparatorluğun zirvesine çıkmış olmasının bir engel olmayacağını tasavvur et ve O'nun Tanrı'nın eliyle yönlendirildiği ve bu nedenle tahta çok kolay bir şekilde – hemen hemen herkesten daha kolay – oturduğu sonucunu çıkar. Bunun, senin ırkını onunkıyla birleşmesine seni daha hazır hale getirmesine izin ver. Birçokları imparator yapılmıştı ancak onlara İmparatorluğa yakışmayan bazı şeyler eklenmişti. Ama O, söylediğim gibi, tam da Tanrı'nın eliyle yönlendirilmiş gibi bu egemenliğe ulaştı.” (Nicholas, 1973: 108-109).

Esasen burada Patriğin böyle bir evlilik tesisi ile Symeon'u durdurabileceğini düşünmüş olması bile siyasi evliliklerin gücünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte Patriğin son sözlerine özellikle dikkat etmek gerekir. O, adeta Symeon'un asıl amacını biliyormuş gibi, O'na İmparatorluk makamına ulaşma hedefinden vazgeçmesini, orada Romanos'un bulunduğu, bütün bunların Tanrı'nın takdiri olduğunu ve bunu kabullenmesi gerektiğini öğütlemektedir. Neticede Patriğin bu teklifi ve öteki yakarışları da hiçbir işe yaramadı. Çünkü Symeon daha önce kararlaştırılan evliliği normalde siyasi evlilik bağlarından beklenen ittifak kurma veya dostluğu pekiştirme gibi bir amaçla değil doğrudan Bizans tahtını ele geçirme vasıtası olarak tasavvur etmişti. Bu nedenle Patriğin teklifi Symeon'un esas gayesi açısından bir anlam ifade etmiyordu. Yapılan teklife cevap verme gereği bile duymadan mücadeleye devam etti. Fakat aşılmaz başkent surları arkasında İmparator Romanos tahtını güvende tutuyordu. Symeon ise o surları aşmadan gayesine ulaşamayacağını farkındaydı. İstanbul gibi bir şehri ele geçirmek için elzem olan donanma gücünü temin için Fatimilerle bile ittifak kurmaktan çekinmemişti. Ancak Bizans tarafından akamete uğratılan bu ittifak girişimi, Symeon'un öteki saldırıları gibi hiçbir işe yaramadı (Symeon Logothetes, 2019: 234, 235-239; Skylitzes, 2010: 208-213). 927 yılındaki ölümüne kadar sürdürdüğü mücadelesi onu amacına ulaştırmadı ama ondan sonra yerine geçen oğlu ile bir Bizans prensesi arasında yapılan siyasi evliliğin temelini oluşturdu (Shepard, 1995: 123-124).

Bulgarlar ile Bizans arasında yapılması planlanan bundan sonraki evlilik Symeon'un oğlu Petro ile Maria'nın evliliğidir. Bu evlilik ötekilerin aksine başarıya ulaşmış olması açısından iki devlet arasındaki en önemli akrabalık bağı oluşturmuştur. Aynı zamanda devletler arasında uzun bir barış dönemi tesis etmesi açısından da farklı bir yere konulmalıdır. Şimdi öncelikle evlilik anlaşmasının gerçekleştiği siyasi şartların tespitine çalışacağız. Symeon'un ölümünün ardından yerine oğlu Petro (927-969) geçti. Petro başa geçer geçmez, naipliğini yapan G. Sursubul ile istişare ederek, o sıralarda yaşanan bir kıtlığın da etkisiyle Bizans'a karşı askeri bir harekât yapmaya karar verdi. Bu karar gereği Bulgar ordusu Makedonya'da ilerleyerek Bizans mülklerine zarar verdi. Petro bundan sonra Bizans'a elçi göndererek anlaşma teklifinde bulundu (Symeon Logothetes, 2019: 241; Skylitzes, 2010: 215). Bu seferin Petro için Bizans'la babası dönemindeki savaşı sürdürme dışında farklı amaçları vardı. Bir kere yakın zamanda Hırvatlar karşısında alınmış olan yenilginin bir sonucu olarak ortaya çıkacak Bulgarların askeri gücü hakkındaki tereddütleri bertaraf etmek istiyordu. Öte yandan Bizans'ın Trakya'da kalan topraklarına yönelik güçlü bir askeri saldırı, onları Bulgarlar lehine olan şartlarla bağlayıcı bir barış anlaşması müzakere etmeye zorlayabilirdi. Ayrıca kazanılacak zafer, Bulgarların devam eden askeri gücünün göstergesi olacak, Petro'nun hükümdar olarak konumunu sağlamlaştıracak ve Bulgarların komşularının gözünü korkutacaktı (Hupchick, 2017: 222). Bizans'ın bu sırada doğuda Araplarla meşgul olmaları (Treadgold, 1997: 479) ve uzun süren Bulgar savaşlarından yorulmuş olmaları Petro'nun teklifine sıcak bakmalarına etkide bulundu. İşte bu politik şartlar altında Bizans ile Bulgarlar arasında 927 yılında bir antlaşma yapıldı (Symeon Logothetes, 2019: 241; Skylitzes, 2010: 215). Bu antlaşma, Bulgarların işgal ettiği yerleri iade etmesi, esir değişimi, Bulgar kilisesinin bağımsızlığının ve Petro'nun “Bulgarların İmparatoru” unvanının kabulü gibi maddeler içermesi yanında (Alexandrov, 1993: 40-41; Fine, 1991: 161; Hupchick, 2017: 223) Petro ile Bizans İmparatoru Romanos Lekapenos'un torunu arasında bir evlilik yapılmasına karar verilmesi açısından oldukça önemlidir.

Dönemin iki ana kaynağı olan Symeon Logothetes kroniği ile Skylitzes'te bu evlilik hadisesi özetle şu şekilde anlatılmaktadır: Bulgarlar Bizans topraklarına karşı saldırıya geçmişler ve Makedonya'da ilerlemeye başlamışlardı. İmparator'un kendilerine karşı sefer hazırlığında olduğunu öğrenince Kalokyros adında bir keşişi Bizans'a elçi olarak göndermişlerdi. Keşiş kendisine verilen mektupta yazan Bulgar taleplerini Bizans'a iletmişti. Buna göre, Bulgarlar Bizans ile barış yapmayı arzu ediyorlardı ve bunun için de bir antlaşma imzalamak için istekliydi. Ayrıca bir evlilik bağı da kurmak istiyorlardı. İmparator bu istekleri memnuniyetle kabul etti. Anlaşma maddelerini görüşmek üzere Mesembria'ya gönderdiği elçiler antlaşmayı imzalamak üzere görevlendirilen Bulgar heyeti ile birlikte geri döndüler. Bizans başkentine gelen Bulgar heyeti antlaşma görüşmesini tamamladıktan sonra sarayda, Romanos Lekapenos'un o sırada imparator unvanını almış olan oğlu Khrystophoros'un kızı Maria'yı gördüler. Onun güzelliğinden etkilenip derhal Petro'ya İstanbul'a gelmesi için haber gönderdiler. Petro İstanbul'a gelince İmparator Romanos Lekapenos ile görüştü ve barış antlaşması ve evlilik sözleşmesi görüşmeleri tamamlandı. Petro ve Maria'nın kilisede gerçekleşen evlilik töreninin ardından üçüncü gün İmparator Romanos Lekapenos büyük bir ziyafet verdi. Bütün bu ritüellerin tamamlanmasının ardından Petro ve Maria Bulgar ülkesine doğru yola çıktılar (Symeon Logothetes, 2019: 241-242; Skylitzes, 2010: 215-216).

Burada öncelikle Bizans kaynaklarının olayı nakletme biçimi ile ilgili bir duruma dikkat çekmemiz gerekiyor. Olayı birbirine yakın ifadelerle anlatan her iki kaynağın anlatımında sanki evlilik ile ilgili talebin Bulgarlar tarafından geldiği şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Ancak bu iki eser dışında başka kaynaktan geçmeyen bu bilgi şüphelidir. Zira bu sıralardan Bizans'ın Bulgarlarla anlaşma yapmaya Bulgarların Bizans'la olduğundan daha fazla ihtiyacı vardır. Ve daha önemlisi esasen bu evlilik teklifi Bizans tarafından Bulgarlara yapılmış daha önceki teklifin somutlaştırılmış şeklinden başka bir şey değildir. Yukarıda gördüğümüz üzere daha önce 921 yılında o sırada Bulgarların başında olan Symeon'a Patrik Nikholas Mystikos aracılığıyla, onun çocuklarından biri ile baştaki Romanos Lekapenos'un çocuklarından biri arasında bir evlilik bağı kurulması teklifinde bulunulmuştu. O dönemde Symeon bunu kabul etmemişti. Muhtemelen kendisi, Romanos Lekapenos'u gaspçı olarak değerlendiriyor meşru imparator olarak da VII. Konstantinos'u görüyordu. O nedenle asıl amacı olan Bizans tahtına sahip olmak için kendi kızı ile meşru imparator arasında bir evlilik yapılmasını istiyordu. Ancak onun bu hedefi İstanbul'un aşılmasız surlarına takıldı ve ani ölümü de başarıya ulaşmasına engel oldu. Yani aslında Bizans daha önce babasına yaptığı siyasî evlilik talebini şimdi oğluna yapıyordu. Öte yandan Petro'nun bu konudaki tutumuna baktığımızda öncelikle babası döneminde başlamış olan Bizans savaşını bitirme konusunda istekli olduğunu söyleyebiliriz. Zira babasının sürdürdüğü savaşı sonlandırmış ve bir antlaşma yapmıştı. Yapılan antlaşmanın maddelerine bakıldığında daha önce Symeon'un talepleri olarak Bulgar kilisesinin bağımsızlığı konusunda istenen alınmış olsa bile evlilik ve unvan konusunda Symeon'un isteklerinin elde edildiği söylenemez. Symeon "Romalıların İmparatoru" unvanını istiyordu ve bunun için de meşru İmparator ile evlilik bağı tesis etmeye çalışıyordu. Bu olmayınca da tahtı zorla ele geçirme yoluna gitmişti. Petro ise yaptığı anlaşma ile "Romalıların İmparatoru" unvanı yerine "Bulgarların İmparatoru" unvanı ve meşru değil de ortak bir imparatorun torunu² ile evlenmeyi kabul etmişti. Dolayısıyla Symeon'un taleplerinin bir derece gerisinde kaldığını söylememiz mümkündür. Petro'nun savaşı bitirme adına bu tavizi verdiği söylenebilir. Çünkü uzun süren Symeon savaşlarının getirdiği yıpranmışlık yanında Macar, Peçenek, Sırp ve Hırvatlar gibi başka siyasî rakipler de Bulgarların uğraşması gereken yeni güçler olarak ortaya çıkmışlardı. Bununla birlikte anlaşılan o ki Bulgar Devleti içerisinde hala Bizans ile ilişkiler konusunda savaş yanlısı ve barış yanlısı olmak üzere birbiriyle rakip iki kanat mevcut idi. Petro da muhtemelen naip G. Sursuvul ile birlikte barış yanlısı kanada mensuptu (Alexandrov, 1993: 35-36). Bu nedenle de Bizans ile barışı temin uğruna Symeon'un taleplerinden taviz vermişti. Görüldüğü üzere Petro'nun Bizans ile barış yapmak için geçerli sebepleri vardı ancak barış istiyor olması evlilik teklifinin ondan geldiği anlamına gelmemektedir (Shepard, 1995: 125). Zira aşağıda değinileceği üzere bu evliliği asıl propaganda malzemesi haline getiren ve bundan nemalanmaya çalışan taraf bizatihi Romanos Lekapenos'un kendisidir. Şimdi bu siyasî evlilikle ilgili diğer meselelere bakabiliriz.

² Maria Lekapena her ne kadar babası "imparator" unvanı almış biri olsa da Bizans saray geleneğinde doğrudan bir imparatorun oğlu veya kızı olarak "mor odada" doğmuş olanlara verilen *Porphyrogenetos-Porphyrogenete* (πορφυρογέννητος) unvanına sahip biri değildi (*Porphyrogenetos* unvanı için bkz. McCormick, 1991: 1701).

Öncelikle bu evlilik, Bizans'ta idarededeki hanedana mensup bir prensesin Franklardan olmayan yabancı bir devlet hükümdarı ile yaptığı ilk evlilik olması açısından ayrıca önemlidir. Bu haliyle Bizans diplomasi geleneklerinden bir ayrılmayı ifade etmektedir (Macrides, 1992: 267-268; Shepard, 1995: 121). Konstantinos Porphyrogenetos eserinde, özellikle kuzeyli topluluklarla bu gibi evlilik bağları kurma konusuna şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu hususu anlatırken Petro ile Maria evliliğine de değinen alim İmparator bu işten Romanos Lekapenos'u sorumlu tutarak onun sıradan, okuma yazma bilmeyen biri olduğunu, sarayda büyümemiş ve bu nedenle de saray geleneklerini bilmeyen biri olduğunu, aynı zamanda asil ve imparatorluk soyundan gelen biri de olmadığını belirterek eylemlerinde kibirli ve despotik davrandığını, kilise kurallarını ve saray geleneklerini hiçe saydığını söylemektedir (Constantine Porphyrogenitus, 1967; 73). Yani kısaca onu cahillikle ve ne yaptığını bilmemekle suçlamaktadır. O halde baştaki ortak imparator Romanos Lekapenos, bütün diplomasi geleneklerine aykırı olan ve Bizans tarihinde bir ilk olan böyle bir evlilik bağı tesisine neden teşebbüs etmişti? J. Shephard bu evliliği mercek altına aldığı çalışmasında Romanos Lekapenos'un asıl amacının görünenden çok daha farklı olduğunu iddia etmektedir. Bir kere ve öncelikle Romanos Lekapenos, özellikle ülkenin Balkan topraklarında yaşayan kendi tebaasına, bu anlaşmayla devleti sürekli ve zarar verici Bulgar saldırılarından kurtardığı propagandasını yapmıştı. Ana kaynaklardan okuduğumuz üzere düğün töreni Bizans başkenti İstanbul'da yapılmıştı. Bu durum ister istemez düğünün neden İstanbul'a çok da uzak olmayan Bulgar başkentinde yapılmadığı sorusunu akla getirmektedir. Anlaşmanın ve evlilik haberinin daha geniş kitlelere ulaşması için üçüncü gün görkemli bir ziyafet töreni tertiplenmişti. Hem de bu tören boğazın karşısındaki sıradan Bizanslıların dahi görebileceği surların dışındaki Pegai iskelesinde yapılmıştı. Bütün bunlar Bizans yönetiminin evliliği oldukça geniş kitlelere duyurma çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. Yine Shephard'a göre Romanos Lekapenos'un en önemli amaçlarından biri 921 yılında ortak imparator ilan ettiği oğlu Khristophoros'u hiyerarşide ikinci sıraya çıkarıp meşru İmparator Konstantinos'un önüne geçirmektir. Olayı anlatan yukarıda zikredilen iki kaynaktan geçen bir ifade esasen bu yoruma dayanak olarak gösterilmektedir. Buna göre Bulgarlar verilen davette Khristophoros'un isminin Konstantinos'tan önce zikredilmesi konusunda ısrar etmişlerdi. Shephard kaynakların bu durumu, hükümdarlarının Khristophoros'un kızıyla evlenmiş olması nedeniyle Bulgarların haklı bir isteği gibi gösterdiğini ancak esasen Lekapenosların isteklerinin Bulgar isteği gibi gösterildiğini iddia etmektedir (Shepard, 1995: 127-134). Netice itibarıyla düğünün neden Preslav'da değil de İstanbul'da yapıldığı, Bizans saray geleneklerine aykırı olarak bir evlilik anlaşmasına cesurca teşebbüs edilmiş olsa bile bunun neden alenen ilan edildiği ve haberin yayılmasına gayret edildiği, bir ziyafet esnasında neden meşru olmayan bir imparatorun protokolde ön sıraya alındığı gibi cevapsız sorular Romanos Lekapenos'un amaçları konusundaki yorumların doğru olduğunu göstermektedir. Bütün bunlar aynı zamanda evlilik teklifinin Petro tarafından değil İmparator tarafından yapıldığına da kanıt oluşturmaktadır.

Bulgarlar açısından bu anlaşmanın ne anlama geldiğine baktığımızda ise öncelikle belirtilmesi gereken husus Petro'nun savaşı sonlandırma uğruna birtakım tavizler vermiş olduğudur. Onun, babasının on yıllık uzun bir mücadele ile ulaşmaya çalıştığı hedeflere – başlıcaları Bizans'ın Bulgar hükümdarının imparatorluk unvanını resmen tanıması ve imparatorluk hanedanı ile evlilik ittifakı - bir seferden sonra ulaştığı şeklinde bir yorum (Hupchick, 2017: 223) Symeon'un asıl hedefleri gözetildiği takdirde pek de gerçekçi durmamaktadır. Evet Symeon'un taleplerinden bazıları -mesela Bulgar kilisesinin bağımsızlığı- doğrudan elde edilmiştir. Ancak unvan ve evlilik meseleleri önceki taleplerde istenenlerle aynı düzeyde değildir. Symeon doğrudan Bizans tahtının peşindeydi ve evliliği de bunun için bir araç olarak kullanmak istiyordu. Petro'ya verilen unvan ise ondan çok daha dar kapsamlı olan "Bulgarların İmparatoru" unvanıydı. Yine onun evlendiği prenses Maria Lekapena doğrudan imparatorluk hanedanına mensup biri değil, o sırada tahta dahi oturmamış "ortak" bir imparatorun kızı idi. Dolayısıyla Petro babasının yerine başa geçince anlaşmazlık konusu olan taleplerden bir adım geri atarak Bizans ile olan savaşı bitirme yoluna gitmişti. Bu anlaşma ile güdülen gayeler konusunda anlaşılacak olan ki hem Bizanslılar hem de Bulgarlar kendileri için en avantajlı gördükleri yolu tutmuşlar ve her iki taraf da önceki dönemdeki mücadeleye son vermek için birtakım tavizler vererek anlaşma yoluna gitmişlerdi. Taviz verirken de yine kendi çıkarlarını kollamayı da ihmal etmemişlerdi. Durum her ne ise, bu anlaşma ile birlikte kurulan evlilik bağının da etkisiyle Bizans Devleti ile Bulgar devleti arasındaki ilişkiler uzun bir barış ve sükunet devresine girmiştir. Maria'nın adının Irene (barış) olarak değiştirilmesi (Alexandrov, 1993: 49; Shepard, 1995: 126) de bunun bir sembolü olarak ifade edilmiştir. Bu evlilik Bizans ile 965 yılına kadar sürecek uzun bir barış devresi başlatmıştır.

Bu tarihten sonra Bulgarlar bazı iç çekişmeler ile uğraşmak zorunda kaldılar. Bahsi geçen iç çekişmeler 927 ile 930 yılları arasında Petro'nun kardeşi Ivan (John) ile üvey kardeşi Mikhail'in belli oranda *boyarlar* tarafından da desteklenen isyanları idi. Ancak isyanlar kısa sürede bastırıldı. Kaynaklar Ivan'ın mağlup olduktan sonra keşiş elbisesi giydiğini söylüyorsa da sonradan Bizans'a gönderilen bu Bulgar Prensi orada dini yaşamdan vazgeçince İmparator Romanos Lekapenos kendisine maddî ihsanlarda bulunup onu Bizanslı bir kadınla evlendirmiştir (Symeon Logothetes, 2019: 245; Skylitzes, 2010: 218). Gelinin kim olduğu konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur ancak hanedana mensup bir prenses olmadığı kesin olduğu için bu evlilik hadisesini siyasî evlilikler kategorisinde değerlendirmiyoruz. Bunun dışında Bizans ile yeniden savaşın patlak verdiği 965 yılına kadar Bogomil hareketinin doğuşu ve getirdiği iç sorunlar ile Macarların Bizans'a saldırıları esnasında Bulgar ülkesine de zarar vermeleri dışında Petro dönemi hakkında fazla bilgiye sahip değiliz (Runciman, 1930: 184-198; Fine, 1991:160-164). Ancak bu dönemin Bulgar Devleti'nin zayıflama dönemi olduğundan şüphe yoktur. Aynı dönem içerisinde Bizans Devleti'nin, Bulgarlarla anlaşma yapmış olmanın verdiği rahatlıkla, daha çok doğu sınırları ile ilgilendiğini görüyoruz. Bulgarlarla anlaşma yapmanın doğu sınırına etkisi az da olsa Araplara karşı üstünlüğün ele geçirilmesi ve doğuda taarruza geçilmesi şeklinde kendini gösterdi. Bu mücadele Romanos Lekapenos'un 944 yılında tahttan indirilmesine kadar devam etti. Onun ardından asil ve meşru İmparator VII. Konstantinos tam olarak idareyi eline aldı. İdareci ve siyaset adamı yeteneklerinden yoksun olan ve daha çok ilmi kimliğiyle tebarüz etmiş olan VII. Konstantinos ve oğlu II. Romanos (959-963) dönemlerinde doğu merkezli mücadele daha çok ordudaki başarılı komutanlar eliyle sürdürülürken Bulgarlarla ilişkiler sükunetini muhafaza etti (Ostrogorsky, 1995: 249-264; Treadgold, 1997: 479-497).

963 yılına gelindiğinde, bu yıl gerçekleşen iki ölüm hadisesi Bulgar Devleti'nin kaderini değiştiren çok önemli sonuçlar doğurdu. Bunlardan biri Petro'nun eşi Maria Lekapena'nın ölümü, diğeri ise Bizans İmparatoru II. Romanos'un ölümü idi. Birincisi Bulgarlara ödenmekte olan vergiyi bir sorun haline getirirken ikincisi II. Nikephoros Phokas'ı ortak imparator olarak Bizans'ın başına getirmek suretiyle Bulgar-Bizans ilişkilerinin durumunu değiştirecektir (Hupchick, 2017: 228). Bu şekilde başlayan olaylar zinciri her iki ülkeyi bir diğer siyasî evlilik planlamasına götürecektir. Şimdi bu siyasî evlilik planının yapıldığı politik zemini aktarmaya çalışacağız.

Maria Lekapena'nın ölümünden bir süre sonra 965 sonu veya 966 başlarında bir Bulgar heyeti İstanbul'a gelerek 927 anlaşması ile kararlaştırılan verginin ödenmesini talep etti. İmparator, bunun vergi değil Maria'nın masrafları için yapılan bir ödeme olduğu ve Maria'nın ölmesi nedeniyle de artık yapılmayacağı gerekçesiyle ve de kızgınlıkla tepki göstererek elçileri kovdu. Ardından da önce kendisi Bulgarlara karşı küçük çaplı bir askeri harekate girişti. Ancak Bulgar savaşını sürdürmenin doğuya yapmayı planladığı seferlere engel olacağı düşüncesiyle Bulgarlarla savaşmak üzere Ruslarla bir ittifak yapmaya karar verdi. Gönderilen elçinin Rus lider Svyetoslav'ı ikna etmesi sonucu Rus ordusu 967 yılında Bulgar ülkesine karşı harekete geçti. Ruslar karşısında ağır bir yenilgi alan Bulgarlar geri çekildiler ve kuzeydeki Dobruca bölgesi Rusların eline geçti. Ancak kısa sürede Rusların Bizans'a yardım için değil kalıcı olarak Bulgar ülkesine geldikleri anlaşıldı. Bu durum Bizans'ı da rahatsız etti. Bu sırada Bulgar hükümdarı Petro tahtı bırakıp bir manastıra kapanmıştı. Bizans Petro'nun İstanbul'daki sarayda rehin tutulan iki oğlunu serbest bırakarak ülkesine gönderdi. Bunlardan II. Boris (967-971) boş kalan Bulgar tahtına geçti. (Leo Deacon, 2005: 109-112, 128-131; Skylitzes, 2010: 265-266). Bizans'ın buradaki amacı muhtemelen Boris'i kendi halkının başına geçirerek Bulgarları Ruslara karşı kullanabileceği kendine bağlı vasal bir devlet haline getirmektir (Fine, 1991: 182). Bu hadiseleri nakleden ana kaynaklardan biri olan Leo Deacon, Bizans İmparatoru'nun Bulgarların sadakatini temin için bir başka tedbire daha başvurduğundan bahsetmektedir: Siyasî bir evlilik planı. Buna göre İmparator, Bulgarlara iki elçi göndererek Boris'ten onun kızları ile Bizans'ın meşru imparatorları olan (II.) Basil ile (VIII.) Konstantinos³ arasında evlilik yapılması teklifinde bulunmuştu (Leo Deacon, 2005: 130-131). Her ne kadar Leo Deacon Prenseslerin Bizans'a gönderildiğini söylese de planlanan evliliklerin gerçekleştiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Bulgar Prenseslerin Bizans başkentine gönderildiği hakkında ise yine Leo Deacon'da sadece bir yerde bilgi bulunmaktadır. Burada İmparator II. Nikephoros Phokas'ın öldürüleceği gece İmparatoriçe Theophano İmparator'un yanına gelmiş ve ona kısa süre önce gelen Bulgar Prenseslerin bakımı ile ilgileneceğini

³ Bu çocuklar tahtın meşru varisleri olmakla birlikte o sırada yaşları küçük olduğu için anneleri Theophano ve onunla evlenmiş olan ortak İmparator Nikephoros Phokas'ın niyabeti altında idiler.

söylemiştir (Leo Deacon, 2005: 137). Bu prensesler hakkında kaynaklarda başka bir bahis söz konusu değildir. Planlanan evliliğin gerçekleşmediği kesindir. Burada konumuz açısından önemli olan husus Bizans İmparatoru'nun böyle bir siyasî evlilik için teşebbüste bulunmasıdır. O nedenle İmparator'un bu hareketi üzerinde biraz durmak gerekmektedir.

Öncelikle bu siyasî evlilik hadisesi ile alakalı kaynaklarda yeterli bilgi olmaması konuyu tam olarak anlamayı ve yorumlamayı güçleştirmektedir. Ancak şu kadarı söylenebilir ki İmparator öncelikle Bulgar topraklarında Bizans için de bir sorun haline gelen Ruslara karşı ittifak arayışının bir sonucu olarak bu işe teşebbüs etmişti. Nikephoros Phokas doğu sınırındaki kazanımların ve ilerlemenin akamete uğramasını istemiyordu. Bu nedenle de Ruslarla mücadeleyi diplomasi yoluyla sürdürmeyi düşünüyordu. Öte yandan bu evlilik planı üst düzey bir akrabalık bağı ifade ediyordu. Sonuçta evlenecek olan kişiler imparator unvanına sahip kişilerdi. Daha önce bu düzeyde bir evlilik teklifi Bulgarlardan gelmiş (Symeon'un kendi kızını VII. Konstantinos ile evlendirme düşüncesi) ancak Bizans tarafından reddedilmişti. Şimdi aynı teklif hem de iki imparator için aynı anda Bizans tarafından yapılmaktaydı. Görünüşte bu teşebbüs çok üst düzey bir evlilik hadisesini göstermektedir. Ancak bize göre o dönemin şartlarında baştaki ortak İmparator Nikephoros Phocas tarafından durum aynı şekilde değerlendirilmemiş olabilir. Sonuçta Bizans'ın başında Makedonya Hanedanı'na mensup iki imparator varmış gibi görünse de asıl güç yine imparator unvanını kullanan ve meşru imparatorların hamisi sıfatıyla iş gören Nikephoros Phokas'ın elindeydi. Ve bu durum, yani askeri aristokrasinin meşru imparatorlar adına ülkeyi idare etmesi uzun zamandır devam eden bir uygulamaydı. Aynı şekilde gücü elinde tutanların eski hanedanı bertaraf edip kendi hanedanını kurma ihtimali de vardı. Örneğin Romanos Lekapenos'un planları başarılı olsa Bizans idaresinde hanedan değişimi gerçekleşecekti. Zira o VII. Konstantinos yerine kendi çocuklarını başa geçirmeyi düşünmüştü. VI. Leon'un 912 yılında ölümünden beri Makedonya Hanedanına mensup imparatorlar gerçek manada idareyi ellerine almamışlardı. Belki de Nikephoros Phokas da benzer şeyi düşünüyordu. Meşru hanedana mensup imparator unvanlı kişilerin bir daha gerçek manada imparator olmayacakları düşüncesiyle bu evlilik planına teşebbüs etmişti. Bu sayede alacağı destekle güncel bir sorunu çözecek fakat sonrasında çocuk imparatorlar başa geçemeyeceği için evliliğin bir önemi de kalmayacaktı. Ancak vurguladığımız gibi kaynakların bu evlilik hadisesi ile ilgili verdikleri bilgilerin çok yetersiz olması bu yorumlarımızı daha fazla temellendirmeye imkân vermemektedir. Anlaşılan o ki bu evlilik planı Bizans'ın zor durumda kaldığı bir anda destek arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve sonraki gelişmeler neticesinde siyasî dengeler değişince de sadece teşebbüs aşamasında kalmış, hayata geçmemiştir. Fakat bu girişim gerçekleşmemiş olsa bile yine de Bulgarlarla Bizans arasında Ruslara karşı bir ittifak yapıldı çünkü o sırada Bulgarlar da Bizans'ın desteğine ihtiyaç duymakta idiler.

Bu arada olayların devamına bakacak olursak kendi başkentine yapılan bir Peçenek saldırısını bertaraf ettikten sonra daha güçlü şekilde geri dönen Svyetoslav karşısında Bulgarlar 969 yılında tekrar ağır bir yenilgi aldılar. Svyetoslav'ın dayattığı anlaşma maddeleri ile Bulgarlar adeta Ruslara bağlı bir vasalet devlet haline geldiler. Bununla birlikte bir kısım Bulgarlar Svyetoslav'ın hakimiyetini kabul edip Rus ordusunda görev alırken diğer bir kısım, özellikle Bulgar ülkesinin batı bölgelerindeki halk ona itaat etmeyi reddediyor ve direniyordu. Svyetoslav ise sadece ekonomik açıdan daha önemli olduğunu düşündüğü doğu bölgeleri ile ilgileniyordu. 970 yılına gelindiğinde Svyetoslav'ın işgalleri Bizans topraklarını da etkilemeye başladı. Bu arada Bizans'ta da taht değişikliği olmuş ve Ioannes Tzimiskes (969-976) bir saray darbesi ile, yine çocuk yaştaki meşru Makedonya hanedanı İmparatorlarının hamisi olarak Bizans tahtına çıkmıştı. Yeni İmparator Svyetoslav ile önce müzakere yolunu denemiş olmayınca da askeri tedbirlere başvurmak zorunda kalmıştı. Ruslar önce 970 yılında Arkadiopolis'te Bizans karşısında bir yenilgi aldılar. Ancak bu Rusları durdurmaya yetmedi. Bunun üzerine İmparator geniş hazırlıkların ardından 971 yılında nihai bir saldırı daha gerçekleştirdi. Karşı koyamayan Rus lider anlaşma yapmak zorunda kaldı ve işgal ettiği yerleri boşaltarak geri yurduna döndü. Dönerken de yolda Peçenekler tarafından pusuya düşürülerek öldürüldü (Leo Deacon, 2005: 153-161, 176-201; Skylitzes, 2010: 275-277, 281-294; Runciman, 1930: 205-215; Hupchick, 2017: 232-240).

Bulgarlar açısından ise süreç pek de olumlu sonuçlanmadı. Svyetoslav ile olan mücadelesi süresince Ioannes Tzimiskes önceleri Bulgarların bağımsızlığını tanıyan bir pozisyonda iken giderek bu tutumundan vazgeçti. Çünkü Bulgarların tüm doğu topraklarının kendi kontrolü altına girdiğini fark etti. Bulgar hanedan ailesi de onun gözetimindeydi. Tzimiskes belki de başlangıçta Balkanlarda Ruslara karşı bir zafer kazanarak sınırlarında oluşabilecek bir büyük tehlikeyi bertaraf etmeyi düşünüyordu. Ama şimdi zaferi ikiye katlayarak savaşın sonucundan çok daha geniş ölçüde yararlanma fırsatına sahipti. Bir yandan Balkanlardaki Rus tehdidini ortadan

kaldırırken diğer yandan ve belki de bundan daha önemli olarak Bizans'ın geçmişte Balkanlardaki en büyük rakibi olan Bulgarları da alaşağı ederek, Bizans hakimiyetini üç yüzyıldan sonra ilk kez aşağı Tuna bölgesine kadar genişletebilecekti (Hupchick, 2017: 240). İmparator bu konuda tereddüt etmedi. Bulgar hanedan ailesi Bizans başkentine getirilip gözetim altına alındı. Bulgar ülkesinin doğu kısmı Bizans idari-askeri sistemi içerisine dahil edilerek yeni *themalar* şeklinde örgütlendi. Bulgar Patrikliğinin statüsü indirildi, Konstantinopolis Patrikliğinin yetkisi altına alındı. Böylelikle Tuna Bulgar Devleti'nin siyasî varlığı en azından kendi topraklarının doğu kısmında son buldu (Leo Deacon, 2005: 201; Skylitzes, 2010: 294; Runciman, 1930: 215-216; Fine, 1991: 187-188; Hupchick, 2017: 241).

Ancak Bizans ve Rus işgallerinden masun kalmış Bulgar ülkesinin batı bölgelerinde ortaya çıkan yeni bir siyasî oluşum bir süre daha Bulgar Devleti'nin bağımsızlık mücadelesini sürdürecektir. Bu süreçte Bulgarlarla bir evlilik teşebbüsü daha gündeme gelecektir. Kaynaklarda biraz belirsiz olarak aktarılsa da son olarak bu evlilik teşebbüsüne de değinerek konumuzu sonlandıracağız. Bunun için yine öncelikle siyasî gelişmeleri kısaca ele alacağız.

971'e kadar olup biten hadiselerin ardından Bizanslılar muhtemelen rakip bir devlet olarak Bulgarların varlığının sona erdiğini düşünüyorlardı. Ancak Bulgar ülkesinin batı topraklarında yaşanan gelişmeler onların bu varsayımını boşa çıkaracak nitelikteydi. Zira bütün Rus-Bizans ana çarpışmaları ülkenin doğu topraklarında meydana gelmişti. Makedonya ve Arnavutluk'un dağlık araziler tarafından korunan batı toprakları bu savaşıardan etkilenmedi. Svyetoslav veya Tzimiskes'in doğrudan bu bölgeye yönelik askeri bir faaliyet yaptığına dair kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur. Bu bölge Tzimiskes'in Bulgaristan'ı ilhakı sonrası her ne kadar kâğıt üzerinde imparatorluğun bir parçası gibi görünse de kısa süre sonra bazı yerel soylular Bulgarların bağımsızlık iddialarını yeniden ileri sürdüler ve devleti 42 yıl daha korumayı başardılar (Runciman, 1930: 217-218; Fine, 1991: 188; Hupchick, 2017: 242).

Tuna Bulgar Devleti'nin batı topraklarındaki idari mekanizma ve buradaki soyluların idari pozisyonları hakkında yeterince bilgiye sahip değiliz. Ancak anlaşılana o ki *count* unvanına sahip (bu nedenle aileye Komitopuli denmektedir) Nicholas adındaki biri bölgedeki siyasî boşluktan faydalanarak idari yetki kullanmaya başlamıştı. Maalesef kaynak yetersizliği nedeniyle onun da kimliği, kökeni ve hakimiyet alanı hakkında yeterli bilgimiz yoktur. Fakat kısa süre sonra ölümünün ardından David, Moses, Aaron ve Samuel adındaki dört oğlunun, onun idari yetkilerini tevarüs ettirdiklerini ve bölünen topraklarda kendilerine düşen bölgelerde hakimiyet sağladıklarını biliyoruz. İmparator Ioannes Tzimiskes'in ölümünden sonra ise Bizans sınırlarına saldırlarda bulunmaya başladılar. Bu süreçte kardeşlerden ikisi kısa süre sonra hayatlarını kaybettiler. Geriye kalan iki kardeş Aaron ve Samuel onlardan kalan toprakları da paylaşarak mücadelelerini sürdürdüler. Bu arada Rus savaşının ardından İmparator tarafından İstanbul'a götürülmüş olan Petro'nun iki oğlu II. Boris ve Romanos, Makedonya'daki isyanı duyunca hemen harekete geçmişler ve başkentten kaçarak (veya belki de Bizans tarafından gönderilerek) Bulgar hakimiyet bölgesine gelmişlerdi. Burada II. Boris Bulgar sınırına girer girmez Bizans askeri sanılarak yanlışlıkla öldürülmüştü (Skylitzes, 2010: 312; Fine, 1991: 188-189; Hupchick, 2017: 250-255). Romanos'un ise idaredeki konumu kaynakların birbiriyle çelişen bilgileri nedeniyle biraz karışıktır. Her ne kadar hükümdar olarak kabul edilmiş olsa bile idari yetki kullandığına dair net bir bilgi yoktur. Onun yerine idarede asıl aktif olan kişi Samuel'di. Hayatta kalan öteki kardeş Aaron ise, kaynaklarda nadiren adı geçtiği için Komitopuli yönetiminde çok az dikkate alınan bir rol oynamış olmalıdır. Onun hakkında, küçük kardeşinden daha az savaşçı olduğu ve Bizans ile barışçıl ilişkiler kurmaya daha istekli olduğu yönünde tarihçiler arasında fikir birliği vardır (Hupchick, 2017: 255).

Bu arada Bizans'ta 976 yılında yaşanan taht değişikliği iç karışıklıkları da beraber getirmişti. II. Romanos'un çocukları II. Basileios ve VIII. Konstantinos idareyi ele alacak yaşa gelmişlerdi. Bunlardan Konstantinos devlet işleriyle pek ilgilenmeyen daha çok eğlence düşkünü bir yapıya sahipti ancak Basileios artık iktidarı başkasıyla paylaşmak istemiyordu. Ancak Nikephoros Phokas'tan beri merkezi otoriteyi elinde tutmaya alışmış olan askeri aristokrasi aynı statüyü koruma derdindeydi. Bunlar içerisinde en güçlüsü Bardas Skleros idi. Bu kişi, yine iktidarı ele geçirme amacındaki sarayın en güçlü kişisi olan hadım Basileios'un engelleme çabaları karşısında isyan ederek kendini imparator ilan etti. 976'dan 979 yılına kadar süren isyan ancak bir diğer aristokrasi mensubu başarılı komutan olan Bardas Phokas'ın ordunun başına geçirilmesi ile bastırılabilirdi. Ama iktidar taliplerinin sonu gelmiyordu. II. Basileios gerçek iktidara ancak hadım Basileios'u bertaraf ettikten sonra ulaşabilecekti (Ostrogorsky, 1995:276-279; Treadgold, 1997: 513-517). İşte Bizans'ın iç çekişmelerle çalkalandığı ve II. Basileios'un kendi gücünü ikame etme çabası içerisinde olduğu bu dönemde Komitopuli

ailesinden Samuel'in Bizans topraklarına yönelik saldırıları da artmaya başlamıştı (Ostrogorsky, 1995: 281; Hupchick, 2017: 255). Bu saldırılar İmparator'u Bulgarlar üzerine 986 yılında bir sefer yapmaya zorlayacaktır. Ancak II. Basileios askeri seferden önce bu tehlikeyi farklı bir yöntemle halletmeyi denedi. Ermeni tarihçi Taronlu Stephanos'a göre o, Bulgarlara bir elçi göndererek barış yapılmasını istedi ve Bulgar hükümdar ile evlenmesi için kız kardeşini gönderdi. Ancak kız kardeşi yerine ona benzeyen bir hizmetçiyi gönderdi. Bulgarlar bunu anladılar ve dolayısıyla da İmparator amacına ulaşamadı (Step'anos Tarōnec'i, 2017; 283). Görüldüğü üzere Ermeni tarihçinin ifadeleri oldukça muğlaktır. Burada İmparator'un kız kardeşini evlenmesi için gönderdiği hükümdarın Aaron olduğu kabul edilmektedir (Fine, 1991: 192; Hupchick, 2017: 255). Onun da kardeşi Samuel ile özellikle Bizans ile ilişkiler konusunda aynı fikirde olmadığı bilinmektedir. Muhtemelen Bizans bu sayede Samuel'e karşı Aaron'u destekleyerek iki kardeş arasındaki çekişmeden siyasî olarak faydalanmayı düşünmüştür. Böyle bir tehlikeden siyasî evlilik yoluna başvurarak kurtulma düşüncesi esasen Bizans diplomatik usullerinin alışık olduğu bir yöntemdi. Yukarıdan beri sadece Bulgarlar özelinde bunun birkaç örneğini zaten gördük. Bununla birlikte bu evlilik teşebbüsü hakkında elimizde başka da bir bilgi yoktur. O nedenle hadiseyi tam olarak ortaya koyacak durumda değiliz. Bu girişim Bizans ile Bulgarlar arasındaki son siyasî evlilik girişimi oldu. Zaten bunun ardından II. Basileios yeniden baş gösteren iç isyanları hallettikten sonra Bulgarları ortadan kaldırmak için büyük bir askeri harekate girişti. 1001 yılından 1018'e kadar süren bu mücadele sonunda da Bulgar Devleti tamamen ortadan kalktı (Ruciman, 1930: 217-252; Fine, 1991: 193-201; Ostrogorsky, 1995: 285-288; Hupchick, 2017: 255-307).

3. Sonuç

Görüldüğü üzere Bulgarlar ile Bizans Devleti arasında birçok siyasî evlilik teşebbüsünde bulunulmuş ancak bunlardan sadece bir tanesi başarıya ulaşmıştır. Bu evlilikler genelde tek taraflı olarak düşünülmüş yani Bulgar soylularından birinin bir Bizans prensesiyle evlenmesi şeklinde planlanmıştır. İki devletin sınır komşuluğu ve yakın siyasî ilişkileri düşünüldüğünde evlilik teşebbüsleri normal ancak bu evliliklerin başarıya ulaşmaması biraz düşündürücüdür. Bu durumu anlamak için evliliklerin planlandığı dönemin politik şartlarına biraz yakından bakmak gerekmektedir. Bu girişimlerinin politik zeminleri yukarıda detaylı olarak açıklanmıştır. Symeon'un teklifi sayılmazsa eğer diğer bütün teklifler Bizans'tan gelmiştir. Bunlara bakıldığında Bizans'ın her zor durumda kaldığında siyasî evlilik yöntemine başvurduğu anlaşılmaktadır. Bu yöntemi diplomatik bir araç olarak kullanmıştır. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki evlilik teşebbüslerinin çoğunun hayata geçememiş olması, Bulgarların bu konuda olumsuz bir tavır bilinmediğinden, yine Bizans'ın vazgeçmesi neticesinde olmuştur. Bu durum bize şunu göstermektedir. Zor durumda kaldığı anda siyasî evlilik yöntemine sarılan Bizans, tehlikeyi atlatınca verdiği sözden cayma konusunda tereddüt etmemiştir. Bir nevi bu yolla günü kurtarma çabası içerisinde olmuştur.

Öte yandan iki ülke arasındaki siyasî evlilik girişimleri hayata geçmemiş olsa dahi aradaki siyasî ilişkileri ciddi manada etkilemiştir. Örneğin Symeon'un teklifi (ve bunun reddi) uzun bir savaş dönemini, Petro'nun Maria ile evliliği de uzun bir barış dönemini başlatmıştır. Bu savaş ve barış dönemlerinde elbette ki tek etken siyasî evlilik kararları değildir ancak evliliklerin belli bir etkisinin olduğu da kesindir. Aynı şekilde Nikephoros Phokas'ın evlilik teklifi Bulgar-Bizans düşmanlığını ittifaka çeviren bir etkide bulunmuştur. Yine bu evlilik teklifleri içerisinde yapılması planlanan ama gerçekleşmeyen Tervel Han'ın Symeon'un ve II. Boris'in çocuklarının evlilikleri esasen gerçekleşmesi halinde Bulgar hükümdarlarını Bizans tahtının varisi yapacak nitelikteydi. Bununla birlikte bu durumun, Symeon dışında, Bulgar hükümdarları tarafından pek fazla dikkate alındığına dair bir kanıtımız yoktur. Symeon'un evlilik teklifi ise Bulgar hükümdarın amacı açısından diğer bütün evlilik bağı teşebbüslerinden çok farklı bir amaç güdüyordu. Çünkü doğrudan Bizans tahtı için yapılan bir girişimdi. Daha önce Bizans tahtına benzer yolla pek çok kişi geçmiştir. Ancak bunların hepsi Bizans'ın kendi içinden olan girişimlerdi. İlk kez yabancı ırktan bir hükümdar bu şekilde tahta geçmeye çalışıyordu. O nedenle Symeon'un evlilik teşebbüsü Bizans tarihi içerisinde de müstesna bir yere sahiptir. Netice itibarıyla siyasî evliliklerin Bulgar-Bizans ilişkilerine etki etmiş önemli bir unsur olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynaklar

- Alexandrov, E. (1993). The Bulgarian-Byzantine Treaty of 927 (International Law Analysis). *Bulgarian Historical Review*, 21 (1). 34-53.
- Ayan, E. (2008). Büyük Selçuklu Sultanlarının Siyasi Evlilikleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 173, 109-128.
- Browning, R. (1975). *Byzantium and Bulgaria, A Comparative Study Across The Early Medieval Frontier*. London: Temple Smith.
- Constantine Porphyrogenitus. (1967). *De Administrando Imperio*. (Gy. Moravcsik, Ed., R. J. H. Jenkins, Transl.). Washington D.C.: Dumbarton Oaks.
- Constantine Prphyrogenetos. (2017). *The Book of Ceremonies*. (Transl. A. Moffatt, M. Tall). Leiden-Boston: Brill.
- Dunlop, D. M. (2008). *Hazar Yahudi Tarihi*. (Çev. Z. Ay). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Fehér, G. (1999). *Bulgar Türkleri Tarihi*. (Çev. Heyet). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Fine, J. V. A. (1991). *The Early Medieval Balkans, A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Georgieva, S. (1993). Diplomatic Marriages in Medieval Bulgarian Foreign Policy. *Bulgarian Historical Review*, 21 (1), 116-126.
- Head, C. (1972). Justinian II of Byzantium. Madison, Milwaukee, London: The University of Wisconsin Press.
- Hupchick, D. P. (2017). *The Bulgarian-Byzantine Wars for Early Medieval Balkan Hegemony, Silver-Lined Skulls and Blinded Armies*, Wilkes-Barre: Palgrave Macmillan.
- Karatay, O. (2013). Tuna Bulgarları. O. Karatay-S. Acar (Ed.), *Doğu Avrupa Türk Tarihi* içinde (ss. 273-294). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kayapınar, A. (2002). Tuna Bulgar Devleti (579-1018). H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (Ed.), *Türkler* içinde (Cilt 2, ss. 630-640). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Leo Deacon. (2005). *The History of Leo the Deacon*. (Transl. A. M. Talbot D. F. Sullivan). Washington DC: Dumbarton Oaks.
- Luttwark, E. N. (2009). *Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi*. (Çev. M. E. Tuzcu). İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Macrides, R. (1992). Dynastic marriages and political kinship. J. Shepard, S. Franklin (Ed.), *Byzantine Diplomacy, Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990* içinde (263-280 ss.). Aldershot, Hampshire: Variorum.
- McCormick, M. (1991). Porphyrogenetos. *The Oxford Dictionary of Byzantium* içinde (Vol. 2, s. 1141). New York-Oxford: Oxford University Press.
- Nicholas I Patriarch of Constantinople. (1973). *Letters*. (Greek Text and Eng. Tranl. R. J. H. Jenkins, L. G. Westerink). Washington D.C.: Dumbarton Oaks.
- Nikephoros Patriarch of Constantinople. (1990). *Short History*. (Text, Transl. and Commentary C. Mango). Washington DC: Dumbarton Oaks.
- Ostrogorsky, G. (1995). *Bizans Devleti Tarihi*. (Çev. Fikret Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk, M. (2010). *Tarih Felsefesi*. 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Runciman, S. (1930). *A History of the First Bulgarian Empire*. London: G. Bell&Sons Ltd.
- Shepard, J. (1995). A Marriage too far? Maria Lekapena and Peter of Bulgaria. A. Davids (Ed.), *The Empress Theophano: Byzantium and the West at the Turn of the First Millennium* içinde (121-149 ss.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Skylitzes, J. (2010). *A Synopsis of Byzantine History, 811-1057*. (Transl. J. Worthley). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sophoulis, P. (2012). *Byzantium and Bulgaria, 775-831*. Leiden-Boston: Brill.
- Step'anos Tarōnec'i. (2017) *The Universal History of Step'anos Tarōnec'i*. (Int., Transl and Comm T. Greenwood) Oxford: Oxford University Press.
- Stratos, A. N. (1980) *Byzantium in the Seventh Century*. (Vol. V) Amsterdam: Adolf M. Hakkert – Publisher.
- Symeon Logothetes. (2019). *The Chronicle of the Logothete*. (Transl. and Commentary S. Wahlgren). Liverpool: Liverpool University Press.
- Theophanes Confessor. (1997). *The Chronicle of Theophanes Confessor, Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*. (Transl. and Commentary C. Mango-R. Scott). Oxford: Clarendon Press.
- Theophanis. (1883). *Chronographia*. (Ed. C. De Boor) Leipzig.
- Treadgold, W. (1997). *A History of the Byzantine State and Society*. California: Stanford University Press.
- Uçar, H. (2021). Kesik Burunlu (ρνότιμητος) İmparator II. Justinianos ve Tuna Bulgarları. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(46), 2212-2218.
- Vachovka, V. (2008). Danube Bulgaria and Khazaria as Parts of The Byzantine *Oikoumene*. Florin Curta (Ed.),

The Other Europe in the Middle Ages Avars, Bulgars, Khazars, and Cumans içinde (339-362 ss.). Leiden-Boston: Brill.

Whittow, M. (1996). *The Making of Byzantium, 600-1025*. Berkeley-Los Angeles: University of California Press.

Zlatarski, V. (2007). *İstoriya na bulgarskata dirjava prez Srednite vekove* (Cilt I/1). Sofiya: İzdatelstvo Zakhariï Stoyanov.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
